

Philosophia
N. 2.

N. 4°.

10

De Chemia utilitate

Dissertatio

A Francisco Antonio Raposo de Gusmão

Quidquid percipies, esto brevis; ut cito dicta
Percipiant animi doctores, teneantque fideles.

Horat. de Art. P.

Vescor quidem vehementer, sum de fertali-
onem hanc conserbere ausus sum, nequid me
Septuaginti sectatorem credat; sed rationa-
li potius censura, quam inani credulitati
Laudem comparari posse excitationari.

11
Dissertatio

De utilitate
Chemia.

Chemia studium

jam inde ab antediluviana aetate frequen-
tatum, et in delicij habitum, quodque inde
sequentes homines tanti fecere; nescio quo
facto quem admodum et ^{omni} Philosophia, par-
tey Medicinae adjunctic, homines nostrici aut
non satis curarint, aut despexerint omnino:

Vandelli

eoque minor magis, quod Arabes, quorum phi-
losophandi rationem, ac Philosophia tradenda
modum ~~alij~~ accipissent, imprimis hujus
~~usque~~ disciplina cultores extiterunt; ut et enim
priorum chemia vestigatorum libri plerumque
garrulitatis, quam bona fragis reperiatos,
utpoteque Medicamento universalis Lapidis
Philosophico Electribus, sexcentisque for-
suri istius ^{toti} ~~inveniendi~~ occupati erant: nega-
re sane non audeam, illas parum licet aliquan-
tulum, tamen sui terminibus ad chemia ru-
dimenta contulisse. Postea vero a clarissimi viri
Leboe, et Sackermis in Academia inventa che-
mia, et in Medicinam indueta, totius viribus
eam perficere conati sunt, Medicinamque ab
illa deperentem cum in speculatione, tum in
practica ubique reddiderunt. Et merito quidem:
cum etiam chemia sit ars illa, quae ceteris physicis
operationibus⁽¹⁾, quibus corpora sensibus obvia vasis capien-
da ostentat propriis instrumentis, et deferunt,
et singulari effectibus productiis notant; eorumque
causae inveniuntur in variis diversarum artium usibus,
potest illico hanc disciplinam multis artibus, Physicisque
potissimum Medicinae lumine probe comparandi, et
cognoscendi generare. Physicis enim maxime est cor-
porum omnium naturam, omniumque eorum affectio-
num perfectam tradere cognitionem; quae cum
non.

(1) de chemia
re docet

non nisi observationis ope, maximeque experimentorum
adversatissimorum adiumento haberi potest, qui non videat
postrema huius parti exequenda, unam fere Chemiam na-
tam esse, et inventam?

Chemica scilicet compositum in Simplicia resolvit; qui-
bus perspectis, colligit iterum, ad hoc ut inveniat quoniam, exin-
te sint virtus, phaenomena, nova rerum facies, proprie-
tates, & vires: ad ultimum Analysis atque compositionis ope
rerum naturam patefacit. Quae propriae huius rerum
satis Chemiam longe pleberrimae detegere, aptando sci-
entia ^{nulla} proinde instrumenta, quam alia disciplina
hanc nostram principem esse scientiae rerum naturali-
um promovenda optimum maximeque instru-
mentum.

Quod si conficiamus, ut conficere videmus Chemia uti-
litatem ad Physicam comparandam, qui non videt eam i-
tilitatem ad hoc, et Medicinam probe sit instructus, ne periam esse?
Cum enim Medicina sit scientia eorum, quorum applicato-
rum effectus vita sana conservatur, agra vero in priorem
restituitur Sanitatem: nullo negotio deducitur neces-
sitas Chemiae ad Medicinam rite edicendam, ac exercen-
dam. Quod ut facilius demonstretur Singulis insuper par-
te percurreremus: jamque omnium prima de se nobis
offert Physiologia, quae in parte Humani corporis in-
quisit. Sole enim Chemia ferri nostri corporis par-
tibus compaginandis elementa tantum terrena in-
vire, oleosi glutinosi ope concatenata, docet: itidemque
aquam prius elementis inmixtam officio fungi
conectenti visibili, usque consolidari, & cre capelli con-
pactura est. Humorum vero ipsorum pars altera corpo-
ris nostri, genera, vires, mutationes, quaeque vitalem ca-
loris definitam gradum ad tuendam Sanitatem
requiratur Chemiae huius ignis effectibus inventis
conica, dilucidat, atque demonstrat.

Vandelli

Pathologia vero edicenda necessarium esse chemia studium
vident omnes: unde enim quibus, causa, modi, atque effectus hu-
morum degenerantium in corpore labent profundi, nisi chemiam
perspectam habeamus? vitia itidem quae capiunt humores nostri
si quando vasa immobilia, persistent tardiusque moventur, ac
in cavas effusi quiescant? quos pacto item olea, Sali, Spiri-
tus, tandem liquidis nostri permixtata citius locum per
arterias motu convertat, atque permutat? non nisi ar-
te istius probe cognita, exponere debetur. Cur autem
partes sanguinis coeant, coactaque quomodo resoluantur
ab ea optime edici potest.

Seniorem studium maxime iuvare chemiam illius-
que ope plurimum promoveri, nulli negotio evincitur. Li-
cet enim fatendum sit, ipsius cognitionem ab aduratis-
sime morborum notis observatoribus, primo, ac perquam
cautiorem esse; qui temere quaeque nota vere significet
absque chemia scientia, teste Boerhaavo, intelligi nequit.
Quod ille exemplis, quibus supervidemus, mirifice confirmat.
Neminem temere datur arbitros peritiam artis chemia
Medicinis, si solum utinam ea artibus legibus explorat,
utilia multa detecturum: copia enim, color, Sapor, con-
tente corpore, eaque subsidencia, certam de re tabent a-
qua, Sali, terra, olei in sanguine, unde liquida omnia
separantur in dolium: ac deinde abstrahita humorum vitia
defuturamale, quibus cognitio Medicinæ regere praesentia futuri-
que prospicere proficit, ne vitia reperderent, patefacit. Quae om-
nia sputorum, sudorum, uris, uris, alvi excrementorum rite
cognitorum ope pariter obtineri possunt. Accedit amplius
cuiusque dicti vitiis sanis praesentibus sanum, opti-
mumque non posse, nisi in quodam corruptionis generi
abest potus, et cibis, Medicinæ perrequat; in Superflua aë-
rem, alimentorum, ac potionis conditurae animi defectus
ex chemia fundamenti, et non esse utiliter, et clare edicere
proficit.

Quod si ad morborum curationem, quamquidem Chymice
 hinc exponit, convertamur enim, percipiemus, illius factum
 deturque esse Chymiam: ~~enim~~ Materiam Medicam
 ejusque preparationem, ac utendi modum, quoniam Chymia be-
 ne sit initiata, nemo capere potest; nec itidem Phlegmatici-
 ter percipiet. Si enim ut cetera mittam vel sola Antido-
 ta in usum vocare necesse sit, qui ille utiliter applicaturus
 est, Chymia ignarus, quinque veneni deprehendi naturam
 Chymia adminiculo cognitam habeat: nam scilicet ve-
 lox sit acrimonia calidissima, ut Cobaltum, Arsenium, ca-
 tera; an ex vegetabilibus conflata, ut Aconita & alia multa:
 acida aciditate manifestata, & Acida mineralia: acida
 manifestata alkaliora, & cineres vegetantium utrosam,
 Calcium commune: Venena vere mechanica, ut Effluvia
 vitrum, cetera: toxica, & toxicata & alia suffo-
 cantia, ut cantherides, Aranea, vinosa, Carboni clausi
 vapor, Salitudo vini fermententis, fumus Sulphuris,
 ceteraque prout modum infusa cognoscant, ut ad pro-
 priam antidotum utendo sanentur, vitaeque recuperentur.

Quod quibus omnibus evidenter conficitur Chemi-
 & studium necessitate ad Medicinam utiliter aperiendum
 exercendam. Nec proinde cogitandum velim, & optioni,
 licet tantam terminum, limitibusque Chymia utilitatem
 circumscribi, quinimo ultra progressa, sunt et alia be-
 ne multa, tum Mechanice, tum Fabrice arte, quibus il-
 las inservit, proficit, juvat. Nemo enim ignorat, quan-
 tum Chymia debeant Ars Factoria, Pinctoria, Vitra-
 ria, atque Metallurgica; quod nos breviter ostendere
 conabimur. Pictores scilicet, qui vividissimi, ac suc-
 curri coloribus seriem imaginum exprimere curant, qui
 quibus, id efficiere possent nisi ammonitionem pigmentum.

Vandelli

tum Ultramarinum, et Lapide Lapis confectum, Smal-
tum cerealeum speciosissimum a Clemia accepissent Paris
de cineribus, Burjamento, Ochra, opiumque vi ignis in
calum nigerrimum, ingenti Pictorum comodo redactum
profecto ut pingend. Ars pulcherrima, atque gratissi-
ma, sine Clemia admirabile vel imperfecta admodum,
vel nulla sit, cum temporum injuria facilitate decantat
colores, que ars nostra non parat. Offensum Pictura tingen-
di ars, colores speciosissimos Serico, gossypio, Lino, Lana im-
primis, ad quod infusa cum tria precipue requirat, ut
scilicet tingendorum corporum texturam bibulam efficiat,
alterum, ut colores, quibus Lana, Sericum, ac et alia quavis cor-
pora imbibuntur, sicutissime perseverent, atque evadant
vividiores; tertium demum, ut suavissimi redeant. Que
omnia non nisi arte Clemia consequi posse qui ignorat? Quae
nempe docet quomodo, arteve gluten Serici, atque Lanarum
oleum, et pinguedo silventur, et bibula, atque imbibendi
coloribus aptior efficiantur. Non colorum quo pacto vivi-
dissimi parentur, qui nisi Clemia magistra, usquam no-
vit. Sufficiat hic ~~colorum~~ hanc memorasse, cujus color,
spiritu nitri vi, Clemia indicantibus, mirifice exaltatur.
Quumque non nisi arte periti efficere possunt, quoniam colores
eisdem prosertim actione destruantur, vel si acido
abundent, corpora tingenda aeri suo minus rodant, liquido
debetur, in tantam notam esse colorum Subactionem, qua
colorum splendor sicutissime illibatus perseveret. Jam
quarta sit ejus praestantia in arte Vitruvia reminem
Latere arbitror. Etiam electio materid, preparatio artifi-
ciosa, mixtura optima, coctio, et in Summam perfectionem
evectio, adeo chimici debetur, ut non aliunde usum capi-
et adamentum, line magis indig magis magisque promo-
vesi queat. Calca, cinere et plantis, Sal denique alcaliorum,

quæ omnia, aut ad varias vitrorum species efformandas, aut
pulcherrima, melioraque reddenda, variandaque, sola chemia
est, præparat, applicat. Superest tandem ars Metallurgica,
quæ, Nichil usquam, chemia quibus maxime indiget. Quæ e-
niam describitur, ut illa degnoscentes, fundentes, depu-
rentes, in varias species convertantur, si chemiam ignora-
mus. Mittit alia, quibus brevitate causa, supersedes:
quæ omnia evidenter demonstrent utilissimam, ac neces-
sariam omnino esse Chemia studium.

Quæ cum ita sint, ut Luuyque diximus, miratur
se vos esse, nec mihi forsitan creditur, O Romani, si vobis re-
feram, Lusitanæ Romine bonarum artium, selectiorumque
studiorum affectatoris, artem istam neglectam aut igno-
rasse, aut siminam delicate nimis contempnere. Nec vidgal-
so dictum, atque per calaniam in negotio Romine jacta-
tum præterit: ipsi enim testis sunt mihi Luculentissi-
ma Pharmacopolarum mendosa operationis, quæque
apud ipsos, ingenti ægrotorum damno, vitiosa Medicamen-
torum operationis venale præstant. Adite, quibus, i-
psorum Tabernis, Medicamenta impie, adurataque per-
pendite, innumera, quæ ipsi fabricare, vitiosa, ac im-
perfecta reperietis. Quæ autem, in scitis causa, ab este-
rii compulsi sunt inquirere, depravate, & falsi-
ficata, identidem offenditis. Gravissimum sine ma-
lurn, vitataque facit! Si nempe noscent Romine, sy-
tri Chemiam edocti, aut ea fabricare, aut apud extera
confecta degnosere, puraque ab impuri, & adulterati
secernere. Jam si Medicamentorum Formulas a Medi-
ci præscriptis evolvatis, quot pudenda, videndaque præ-
scripta offenditis. Sunt qui sy nullo vi, vitiumque to-
Vandelli

toto celo pugnantium, visum mixtura eadem vi potentium,
quod in hac litterarum luce cachinny excipiendum, nisi cu-
randi morby, Sympathia, Antipathia, vixque ouellit aliquid
valeant, ex his solidis Lapidis, brutorum dentis, opa que, vi-
perarum capite, et Lacryis colicis suspensis curis morby curandi
prolepe vulgo inculcant. Per uoluntate, quod si, si per otium
iuuabit inter alia opera, speculamur in te vernaculo idiomate
Atalaya de Vida Doamny curvi Tomonedi Suilaris: mirum
credite, quantum homini placuerit longinqua Medicamentis
Longissima simplicium rariorum, nec itidem morby depe-
rendis utilium Gauraginy, Lapidis orientalis, cordialis, Sappi-
ri, Adamante, Margarite, aliisque innumeras, que si per-
cheriam intine resoluantur, non nisi terro calcasid, aut
vitriabilis portionem offesit ingenerandi in corpore
no mortiferis obstructionibus quam aptissima, ut Albes-
tum depe Sappiry in cadaverum sectionibus obseruasse
Legimus: capite prescribentium inscitiam, Ignoranti-
am chemia Sapient, atque reddent.

Patemus equidem Chemia studium Longinqua Laborio-
sam, ignem fuligine cinerem ac sordes spirant, vix ulla ame-
nitatis specie commendatum esse: Sed quibus Laboris, que que
incommoda utilitati consequenda causa subire non cogimur?
notum est omnibus quicumque Lyticiam litterariam vel ali-
minis salaturum, que perignationem in tituesionem visi Sa-
pientissimi, et Philosophia Naturalis studium perfice-
rent: que armis laboratorij in duci, preparationis, que
rationis, et Laboris chemia, igne, fumoque identidem le-
thali corpore, aduerti, mali que adfecti, patientes nimis
tulerint. Cur autem, quod si, in hoc omnia per hanc facer-
re? Nam illius, quem delicti impudente, desifose, ex-
sibilant ausi inventionis causa, dum etiam Medica
menti universalis, vitamque in longissimum tempus.

provalente gratia perlatis sunt tam improbi labores? Ne-
 tiquam: Sed ut chemiam publice salute in servitiam medi-
 cesent, insaderunt, ridicula protenta remedium in Paracelsi;
 & Helmontii, ceterorumque hujusmodi furfuris acrius amandan-
 te. Quapropter et nos si superior placet. Jam inde a li-
 terarum instauratione lucyque laboramus quotidie: ten-
 tando scilicet nova, veteribusque cognita perficere aut
 reddere facilia conate, nec sine fructu contendenti, ut
 ea laborum viciniorum Elenco nuper adito vobis
 pateat, et constet. Et tunc est, quod immortalis, meretifi-
 magne gratia persolvere obstringamus Josepho Pri-
 mo, Regi Nostro Augustissimo, ejusque celeberrimis
 Administris, Laboratorum Chemiam proscantibus
 hoc nobis tam magna commoda, et bona procuraverint.
 Nec tamen sua sunt laude fraudandi. Alma Aca-
 demia Conrabricensis, Rector Meritissimus; illique
 Profefor nomen in Republica Literaria eandem in-
 lebre, Dominicus Vandelli, qui neque Optimo Re-
 gis imperata obsequenti scientia naturalis adauge-
 re, et mirifice amplificare conantur, quorum voti
 si et nos respondeamus, Academici Studiosissimi, bre-
 vi futurum spero, ut laboris vestri fructus honorifican-
 tissimos consequamini; nomenque vestrum apud
 exteras gloria, Reverationeque commendet.

Vandelli

Fran^{co} Ant^o Rib^o de Lauva.

Filosofia

Francisco Ant. Vieira de Oliveira

em 13. de Julho de 1778. N.º 4

